

ILK O'SPIRINLIK DAVRIDA IJTIMOYIY INTELLEKT SHAKLLANISH XUSUSIYATLARI IJTIMOYIY- PSIXOLOGIK MUAMMO SIFATIDA

Annotatsiya: Mazkurmaqolada, ilk o'spirinlik davridagi shaxslarning ijtimoiylashuvi, shuningdek, ijtimoiy intellekt xususiyatlarining shakllanishi, kasbiy faoliyatda ijtimoiy intellektning o'rni yoritib o'tilgan.

Kalit so'zlar : talaba, ijtimoiy intellekt, o'quv jarayoni, shaxs, ijtimoiylashuv, intellekt koefitsienti (IQ)

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА В РАННЕМ ПОДРОСТКОВОМ ВОЗРАСТЕ КАК СОЦИАЛЬНО- ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Аннотация: В данной статье освещается социализация личности в раннем подростковом возрасте, а также формирование особенностей социального интеллекта, роль социального интеллекта в профессиональной деятельности.

Ключевые слова: студент, социальный интеллект, учебный процесс, личность, социализация, коэффициент интеллекта (IQ)

FEATURES OF THE FORMATION OF SOCIAL INTELLIGENCE IN EARLY ADOLESCENCE AS A SOCIO-PSYCHOLOGICAL PROBLEM

Abstract: This article highlights the socialization of individuals in their early teens, as well as the formation of social intelligence characteristics, the role of social intelligence in professional activities.

Kalit so'zlar : talaba, ijtimoiy intellekt, o'quv jarayoni, shaxs, ijtimoiylashuv, intellekt koefitsienti (IQ)

Kirish. Inson jamiyatda yashar ekan jamiyat ichiga singib boraveradi. Bugungi globallashuv jarayonida informatsiya oqimining haddan tashqari ortishi, urbanizatsiya jarayonining tobora jadallashuvi, integratsiyaning kuchayib borishi har bir insondan mavjud sharoitlarga moslashishda ruhiy egiluvchanlik talab qilmoqda. Bunda shaxs intellektining rivojlanish darajasi, uning aqliy imkoniyatlari regulyatori, ahloqiy jihatlari alohida ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning Oliy Majlisga Murojaatnomasidasharq donishmandlari aytganidek, "Eng katta boylik – bu aql- zakovat va ilm, eng katta meros – bu yaxshi tarbiya, eng katta qashshoqlik – bu bilimsizlikdir!" Shu sababli hammamiz uchun zamonaviy bilimlarni o'zlashtirish, chinakam ma'rifat va yuksak madaniyat egasi bo'lish uzluksiz hayotiy ehtiyojga aylanishi kerak deb ta'kidladilar.[1] Yuqoridagi fikrlarga tayangan holda, pedagogik jarayondagi ta'lim va tarbiya samaradorligini oshirish maqsadida o'qitish sifatini tubdan yangilash, o'qituvchi va o'quvchining hamkorlikdagi munosabatini yo'lga qo'yish, o'zaro sog'lom raqobat muhitini qaror toptirish va yangicha yondashuvlarni amaliyotga joriy etishimiz zarurdir.

Adabiyotlar tahlili. O'spirinlik davrida o'quv faoliyatining murakkablashishi, ularning yangijamoad tutgan o'rni ulardan ko'p narsa talab qiladi. O'spirinlarning maktab hayotida, oilada tutgan mavqei o'zgaradi, ya'ni o'zidan kichiklarga nisbatan boshliq, tashkilotchiva tarbiyachi bo'lish talab qilinadi. 18 yoshda kattalikka erishadi. Bugungi kunda jamiyatda insonning ma'naviyat bilan sug'orilgan intellektual xususiyatlari har qachongidanda ko'proq qadrlana boshlandi. Bu xususiyat o'z navbatida insondan jamiyat rivojiga hissa qo'shadigan yaratuvchanlik hamda tarbiyaviylikka asoslangan shaxs sifatlarining qadri ortib borayotganligi bilan izohlash

mumkin. Ijtimoiy persepsiya, ya'ni insonning-inson tomonidan idrok etilishi ko'p jihatdan ijtimoiy intellekti darajasiga bog'liqdir. Ijtimoiy munosabatlarning tarkibiy qismida shaxsning guruhga, jamiyatga ijtimoiyadaptatsiyasi uning sotsial intellektiga bog'liq bo'lib qolmoqda.

O'zbekistonda E.G'.G'oziyev rahbarligida J.S.Iskenderov tomonidan pedagogika kolleji o'quvchilarida xarakterning intellektual va irodaviy xususiyatlari shakllanishini baholashda test-reyting tizimidan foydalanishning samarali yo'llari ishlab chiqildi.[2]

Pedagogika kolleji o'quvchilarida xarakterning intellektual va irodaviy xususiyatlarining shakllanish jarayoni shaxsning umumiy yo'nalganligi, kasbiy ustanovkalari, kasbiy tasavvurlari va imkoniyatlari mutanosibligi omillar asosiga qurilishi tadqiqot davomida dalillandi. O'spirinlar xulq-atvori buzilishiga olib keladigan sabablarning psixologik xususiyatlari Z.F.Kamaletdinova ishlarida yoritilgan. [3]

Ijtimoiy intellekt - bu insonga boshqalar bilan muvaffaqiyatli munosabatda bo'lishga yordam beradigan bilim, ko'nikma va qobiliyatdir. O'zimiz va boshqalarning xatti-harakatlarini tushunish, vaziyatga qarab harakat qilish qobiliyati shular jumlasidandir. Psixologiyada intellektga berilgan ta'rif xilma-xil. Eng ko'p tarqalgani bufransuz olimi Jan Piaje ta'rifi. U ko'p yillik tadqiqotlardan kelib chiqib, intellektniinsonning masalalar yecha olish qobiliyati, degan xulosaga kelgan.

"Ijtimoiy intellekt" tushunchasini birinchi marta 1920 yilda E.Torndayk psixologiya fanida qo'llagan. U bu tushuncha yordamida shaxslararo munosabatlarni oldindan ko'ra bilishlikni tasvirlaydi va uni insonlar o'rtasidagi munosabatlarga davr nuqtai nazari bilan yondashishni qiyoslaydi. E.Torndaykning ta'kidlashiga ko'ra, intellektning quyidagi turilari mavjud: abstrakt intellekt - bu abstrakt, verbal va matematik belgilarni tushunish hamda ularning yordami bilan turli aqliy harakatlarni amalga oshirish qobiliyatidir, ijtimoiy intellekt- odamlarni tushunish va ular bilan munosabatlarga kirishish qobiliyatidir. [4.]

80-yillarda D.Kiting tomonidan yaratilgan testlar ahloqiy yoki odob bilan fikrlashni baholashga mo'ljallangan edi. M.Ford va M. Tisak intellektni baholashning negizida muammoli holatlarning to'g'ri yechimini topish yotishini ta'kidlaydilar. Ular ijtimoiy intellekt axborotlarni qayta ishlash bilan bog'liq bo'lgan mental qobiliyatlarning aniq va mutanosib guruhini o'z ichiga olishini ko'rsata bildilar. Bu qobiliyat guruxi esa o'z o'rnida "formal" tafakkur asosini tashkil qiluvchi va "akademik" intellekt testlari bilan tekshiriluvchi qobiliyatlardan tubdan farq qiladi.[5]

G. Ayzenk ta'kidlaganidek, ijtimoiy intellekt - bu shaxsning uning ijtimoiylashuv jarayonida shakllanadigan, ijtimoiy-madaniy sharoitlar ta'siri ostida shakllanadigan ongidir. Bizning fikrimizcha, J.Gilford tomonidan ishlab chiqilgan ijtimoiy intellekt tushunchasi diqqat e'tiboriga loyiqdir. U birinchi bo'lib umumiy intellekt omiliga bog'liq bo'lmagan intellektual qobiliyatlar tizimi sifatida ko'rib chiqadigan ijtimoiy intellektni o'lchash uchun ishonchli sinovni ishlab chiqdi. J.Gilford tuzilishining umumiy modelidan kelib chiqqan ijtimoiy intellektni o'lchash imkoniyati.[6]

Ijtimoiy intellekt - samarali shaxslararo o'zaro ta'sir va muvaffaqiyatli ijtimoiy moslashish uchun zarurdir. So'nggi paytgacha psixologlar o'rtasida aqlning ta'rifi atrofida bahslar bo'lib kelgan. Bu o'zingizni, xatti-harakatlaringizni, boshqa odamlarning harakatlarini tushunish va samarali o'zaro munosabatlarni o'rnatish va maqsadingizga muvoffaqiyatli erishish qobiliyatini rivojlantirishni o'z ichiga oladi. Rus psixologiyasida "ijtimoiy intellekt" tushunchasi bir qator tadqiqotchilar tomonidan ko'rib chiqilgan.

Ilk o'spirinlik davridan(talaba shaxsi) ijtimoiy intellektni rivojlantirish zamon talabi bo'lib kelmoqda. Bunga qator sabablar mavjud:

1. Zamonaviy dunyoda mehnat taqsimoti kuchayib bormoqda va shuning uchun individual yutuqlar tobora jamoaviylikka aylanib bormoqda. Muvaffaqiyatga erishish uchun esa, bugungi kunda o'z sohangizning professional bo'lishning o'zi yetarli emas. Shuningdek, odamlar bilan munosabatlarni yaxshilash, g'oyalar yaratish, ularni jamiyatda targ'ib qila olish kerak.

2. Ilk o'spirinlik davridagi talaba yoshlarda ijtimoiy intellektni rivojlanishi muloqotchan va shaxslararo munosabatlarga kirishuvchan bo'lishlarini ta'minlaydi. Shuningdek, ijtimoiy intellekti

rivojlangan talabalar o'z fikrlarini va mulohazalarini hech ikkilanmasdan ifoda eta oladilar, bu esa ularda muloqotchanlik va tashkilotchilik xususiyatlarini takomillashganidan dalolat beradi.

3. Ijtimoiy intellekt insonning odamlarni va kundalik vaziyatlarni qanchalik tushunishining ko'rsatkichi hisoblanadi. Odatiy hayotda bunday ko'nikmalarni xushmuomalalik va sog'lom fikrlash deb atashadi. Shuni ham aytib o'tish kerakki, ijtimoiy intellekt yuqori aqliy daraja bilan o'lanmaydi.

4. Ijtimoiy intellekt insonga o'z his-tuyg'ularini yetarli darajada ifoda etish, ularni boshqarish va nazorat qilish, shuningdek, boshqa odamlarning his-tuyg'ularini tushunish va boshqarish imkonini beradi. Bu muloqot faoliyatining muvaffaqiyatining muhim omilidir. O'spirinlik davrida ijtimoiy intellekt boshqa odamlarning his-tuyg'ularini tushunish va boshqarish, ularni boshqarish qobiliyati sifatida ko'proq namoyon bo'ladi. Ushbu yosh davrining o'ziga xos xususiyati bu holatning tashqi kelib chiqishi tuyg'usini yo'qotmasdan, boshqa odamning hozirgi hissiy holatiga ongli empatiyadir.

Ijtimoiy intellektning rivojlanishi cheksiz jarayondir. Chunki bizning hayotdagi vazifalarimiz va maqsadlarimiz doirasini o'sib bormoqda. Olti oy o'tgach, siz ish joyida ko'tarilishingiz, endi o'rganib qolgan hamkasblaringizdan uzoqlashib boshqa filiallarga o'tishingiz, ish joyingizni o'zgartirishingiz mumkin va bunda atrof muhitingiz tamomila o'zgarib ketadi. Joylashayotgan joyingizda aloqalarni yaxshilash va boshqalar bilan to'g'ri munosabatga kirishishda esa, ijtimoiy intellektning roli katta. Yuqoridagilardan kelibchiqqan holda quyidagicha xulosaga kelish mumkin: yoshlarning ijtimoiy intellektitabiatini tadqiq etish, ilmiy jihatdan chuqur tahlil qilish bugungi kun talabi bo'lib, barkamol avlod tarbiyasi, uning intellektual salohiyatini oshirish va kasbiyshakllanishida ijtimoiy intellektni aniqlash usullarini chuqur o'rganish vadinamikasining xususiyatlarini tahlil etish muhimdir. Yoshlarning shaxslararomunosabatlarida intellektual qobiliyatlari birligida ijtimoiy muhit, suhbatdoshlarning xatti-harakatlari, shaxsiy fazilatlari, kechinmalarini baholash imkoniyatlari qonuniyatijihatidan mustahkam bog'liqdir. Muloqot ishtirokchisining hissiyoti, fikr va niyatlarinitushunish qobiliyatiga egalik ijtimoiy intellektning o'sishiga ham, murakkab mantiqiymunosabatlarni tushunishga ham ijobiy ta'sir ko'rsatib, tushunchalarning muhimjihatlarini farqlay olishni axborotlarni ko'rish orqali qayta ishlash imkoniyatlarining o'sishiga olib kelib, yoshlarning kasbiy va shaxsiy kamolotida o'z-o'zini namoyonetishida ko'rinadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SHavkat Mirziyoevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. <https://xs.uz/uzkr/post/>
2. Iskenderov J.S. Pedagogika kolleji o'quvchilarida xarakterning intellektual va irodaviy xususiyatlarini shakllantirish. Ps.f.n. ...avtoref. -T . 2009.-26 b
3. Камалетдинова З.Ф. Психологические особенности мотивационно-мысловых сферы старшеклассников с отклоняющимся поведением. Автореф.....к. пс. н. - Т. 1993.-19 с. 396
4. Avlaev O. U. Gender differences of social intelligence in student development. Scientific journal "Psychology". 2021. № Pages 1, 34-41.
5. Ayzenk, G. Yu. Intellekt: Novyy vzglyad / G. Yu. Ayzenk // Voprosy psixologii. - 1995.- №1. - S. 111-131.
6. Gilford, Dj. Strukturnaya model intellekta / Dj. Gilford // Psixologiya mishleniya.- M.,1965. - 456 s